

BEKTAŞİ VAKIFLARINA AİT VAKFİYELERİN DİPLOMATİK (BELGEBİLİM), HUKUK VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİNE DAİR BAZI TESPİTLER

*SOME OBSERVATIONS REGARDING THE DIPLOMATIC (DOCUMENTARY),
LEGAL, AND CONTENT CHARACTERISTICS OF THE FOUNDATION DEEDS
BELONGING TO BEKTASHI FOUNDATIONS*

MUHAMMED CEYHAN*

Sorumlu Yazar

Öz

Osmanlı Devleti’nde her sahaya etki edecek şekilde faaliyetleri olan vakıf kurumu; bir sivil oluşum ve tüzel kişilik olarak, özellikle de toplumun iktisadî ve ictimai hayatında önemli bir yere sahiptir. Vakıf kurumu; verimliliğinin ve sürekliliğinin temin edilebilmesi bakımından tesis ve tescil edilişinden başlayıp bir vesile ile ortadan kalkmasına kadar geçen süre içerisinde bazı kural, kaide ve hukuka tabi tutulmuştur. Bu sayede kimi vakıfların yüzyıllar boyunca varlığını koruduğunu, hatta kimisinin de günümüze kadar ulaştığını biliyoruz. Nitekim gerek Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan önce ve gerekse de sonra kurulan vakıflar uzun müddet varlık göstermişlerdir. Osmanlı coğrafyasında bunun yüzlerce örneğini görmek mümkündür. Vakıfların uzun soluklu olmalarını temin eden ise bazı kural, kaide ve hukukî mevzuatı hâvi ve onların yönetmeliği veya tüzüğü hükmündeki vakfiyeleridir. Vakfiyelerin tabi olduğu hukukun niteliği, bağlayıcılığı ve sürekliliği sağlamadaki etkisi bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Zira, Osmanlı Devleti’nin vakfiyelerde belirtmiş olduğu hukukun niteliği, toplumun bütün kesimlerine ait olmak üzere kurulan vakıfların hepsinin geleceğini etkilemektedir. Bu bağlamda “*Tarikat-i Bektaşîye*”ye mensup olanların kurmuş oldukları vakıfların hukukî temellerini ve vakfetme kültürlerini de vakfiyelerden anlamak mümkündür. Bunun için vakfiyelerin; diplomatik (belgebilim), hukuk ve muhteva analizleri vakıfların sürekliliği bağlamında irdelenmelidir.

Bu araştırmada Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Arşivi’ndeki Vakfiye Defterleri referans alınarak “*Bektaşî menşeli*” olan, yani “*Tarikat-i Bektaşîye*”ye mensup oldukları tespit edilen vakfiyeler; diplomatik (belgebilim), hukukî bağlayıcılığı ve muhteva bakımından ele alınacaktır. Örnek vaka inceleme yöntemi ile ele alınacak olan Bektaşî menşeli vakfiyelerden elde edilecek veriler ışığında; Osmanlı Devleti’ndeki “*vakfetme kültürü*”ndeki farklılık veya benzerliğe ilişkin genel yapıya dair tespitlerde bulunulması amaçlanmıştır. Bu vesileyle ülkemizdeki Bektaşî temalı literatürün çeşitlenmesi ve çok da irdelenmeyen Bektaşî vakıflarına dair bir yaklaşımın sergilenmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Osmanlı Hukuku, Vakıf Müessesesi, Bektaşilik, Bektaşî Vakıfları

Araştırma Makalesi / Künye: CEYHAN, Muhammed. “Bektaşî Vakıflarına Ait Vakfiyelerin Diplomatik (Belgebilim), Hukuk ve Muhteva Özelliklerine Dair Bazı Tespitler (1)”. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 118 (Haziran 2026), s. 67-90. <https://doi.org/10.60163/tkhcbva.1798265>

* Doç. Dr., Yalova Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Yeni Çağ Tarihi Ana Bilim Dalı Yalova/Türkiye, e-Mail: muhammedceyhan@gmail.com ORCID: 0000-0003-3880-3506

Abstract

The waqf (endowment) institution, which had activities that affected every field in the Ottoman Empire, held an important place in the economic and social life of society, especially as a civil organization and a legal entity. To ensure its efficiency and continuity, the waqf institution was subject to certain rules, regulations, and laws from its establishment and registration for some reason until its eventual disappearance until its eventual disappearance. Thanks to these regulations, we know that some waqfs have maintained their existence for centuries, and some have even survived to the present day. Indeed, waqfs established both before and after the founding of the Ottoman Empire have existed for a long time. Hundreds of examples of this can be seen in the Ottoman geography. What ensures the longevity of waqfs are the waqf deeds, which contain legal provisions, rules and regulations and serve as their regulations or bylaws. The nature, binding nature, and effectiveness of the law governing waqf deeds in ensuring continuity should be evaluated as a whole. Because the nature of the law specified in the Ottoman State's endowment deeds affects the future of all endowments established for all segments of society. In this context, it is possible to understand the legal foundations and the culture of endowment established by those belonging to the "Bektashi Order" from the endowment deeds. For this reason, the diplomatic (documentary), legal, and content analyses of the endowment deeds should be examined in the context of the continuity of the endowments.

In this research, using the Endowment Deed Registers in the General Directorate of Foundations' Endowment Archive as a reference, endowment deeds that are "of Bektashi origin," that is, those identified as belonging to the "Bektashi Order," will be examined in terms of their diplomatic (documentary), legal bindingness, and content. In light of the data obtained from the Bektashi-origin endowment deeds, which will be examined using the case study method; this study aims to identify the general structure regarding the differences or similarities in the "culture of endowment" in the Ottoman Empire. In this context, it also aims to diversify the Bektashi-themed literature in our country and to present an approach to Bektashi endowments, which have not been extensively explored

Keywords: Ottoman Empire, Ottoman Law, Endowment Institution, Bektashism, Bektashi Endowments.

Giriş

Tarihsel bağlamda ifade edecek olur isek vakıf; İslam tarih ve medeniyetinde önemli bir hayır müessesesi olarak VIII. yüzyılın ortalarından başlayıp XIX. yüzyılın sonlarına kadar bütün İslâm ülkelerinin sosyal, ekonomik ve kültürel hayatında belirleyici bir etkiye sahip olmuştur. Esasen vakıf müessesesi ve sistemi İslâm coğrafyasının hemen her yerinde bulunuyordu. Dolayısıyla toplumun şehirli ve köylü bütün kesimleri, yönetici ve yönetilen bütün katmanları, Müslüman, Hristiyan ya da Yahudi bütün dini gruplar tarafından kullanılmıştır. Kökenlerini bir tarafa bırakırsak vakfın, son derece işlevsel olduğunu, kurumsal yapısı ve sistematik işleyişi sayesinde merkezî iktidarların yüzyıllar boyunca yükünü omuzladığını, ancak kimi zaman da denetlenmeye çalışılan bir kurum olduğunu belirtmek gerekir. Bu bilgiler ışığında denebilir ki vakfın; gerek bireylerin gerekse grupların ve devletin ihtiyaçlarını sağlamaları ve hukukî yapıları sayesinde siyasi yapının ve iktidarların değişmesine rağmen devletleri ve çağları aşan uzun soluklu bir ömürleri olmuştur (Yediyıldız, 2012, 479-486).

Osmanlı Devleti'nin fütuhatlarla yayılma sürecinde özellikle XV. ve XVI. yüzyıllarda vakıflar, yeni fethedilmiş yerlerin İslâmlaştırılmasında önemli rol oynamıştır. Nitekim Osmanlı Devleti'nde, bir bölgenin fethinden hemen sonra yapılan ilk işlerden birisi şüphesiz ki bölgenin imar ve inşasıdır. Bu bağlamda fethi gerçekleşen yerde, başta devlet adamları olmak üzere oraya iskân edilen Müslüman

ahali, bölgenin imar ve inşası için hemen vakıf kurma yoluna gitmiştir. Zira Osmanlı Devleti’nde vakıf müessesesi; yol ve köprü inşası gibi kamu işleri, hastane yapımı ve fakirlere yardım gibi sosyal yardımlaşma faaliyetleri, medrese ve kütüphane yapımı gibi eğitim ve öğretim hayatını teminat altına almaya yönelik kültür işleri, cami ve mescit inşası gibi din hizmetleri ve sair başkaca hizmetlerin yürütülmesi (Kazıcı, 1985, 79-86) noktasında hayratı ve bunları besleyen akarı bünyesinde barındırmak suretiyle, toplumun ve devletin gerek iktisadî gerekse ictimai yapısı üzerinde çok yönlü faaliyetleri olan bir kurumdur.

Osmanlı Devleti’nde, ictimai ve iktisadî hayat üzerinde hemen hemen her sahaya inhisar edecek şekilde faaliyetleriyle önemli bir etkiye sahip olan vakıf müessesesi; tesis ve tescil edilişinden başlayıp bir vesile ile ortadan kalkışına/kaldırılışına kadar geçen süre içerisinde, verimliliğinin ve sürekliliğinin temin edilebilmesi bakımından bazı kural, kaide ve hukuka tabi tutulmuştur. Bu sayede kimi vakıfların yüzyıllar boyunca devam ettiğini hatta kimisinin de günümüze kadar ulaştığını biliyoruz. Bu bağlamda herhangi bir vakfın bir bütün olarak sürdürülebilirliğinin temini için temelde, “hayrat” denen hizmet araçlarını besleyen ve “akar” olarak adlandırılan gelir getirici mülklerin verimli bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Özellikle han, hamam, dükkân, ev, arsa, tarla, çiftlik, değirmen gibi kimi taşınmazlar başta olmak üzere daimî olarak gelir getiren malların kesintisiz olarak gelir getirmesi, vakfın sürekliliği ve uzun ömürlü olması bakımından çok önemlidir. Şayet vakfa gelir getiren bir vakıf malın, vakfa gelir getirmekten zaman içerisinde uzaklaşması, o vakfın hayrat ayağında aksamalara ve zamanla da vakfın yok oluşa sürüklenmesine sebep olacaktır. Bu sebeptendir ki hizmet sunan hayratı besleyen akarın varlığını devam ettirmesi gerekir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki akarı oluşturan vakıf malların da gerek yangın, sel, deprem vs. afetler gibi fiziki tehlikelerden korunması, gerekse de hukukî statüsünün bozulmaması ya da bozulması halinde yerine yenisinin ikamesi, ihyası veya ihdası gerekmektedir. Bu bakımdan aşağıda vakfın tarifi kadar vakıf malın başta işletme usulleri olmak üzere hukukî yapısına da vurgu yapılacaktır.

Son olarak Bektaşî vakıfları ile ilgili mevcut literatürü de burada zikretmekte fayda vardır. Ülkemizde özellikle Hacı Bektaş Dergâhı başta olmak üzere Bektaşî vakıfları üzerine azımsanmayacak çalışmalar bulunmaktadır. Bunlar arasında Anadolu’daki Bektaşî ağı (Faroghi, 2003), Ser-Çeşme olarak ifade edilen Hacı Bektaş Tekkesi (Alkan, 2007:955-968) ve tekkenin diğer bazı Bektaşî tekkeleri ile olan ilişkileri (Çevrimli, 2020: 95-115; Alandağlı, 2023: 695-735), Bektaşî tekkelerinin gelirleri (Özlü, 2014: 15-40) ve Balkanlar (Altı, 2019) ile Seyyid Ali Sultan (Yıldırım, 2010: 59-88; Alandağlı, 2022: 269-295) vakıflarına ait çalışmalar belirtilebilir. Bu konudaki çalışmaların tamamını burada zikretmek elbette mümkün değildir. Fakat belirtilen çalışmalar göz önüne alındığında özelde Hacı Bektaş Tekkesi veya Kızıldeli Sultan gibi sosyo-ekonomik ve tarihsel bağı kuvvetli tekkelerin öncelendiği görülmektedir. Ayrıca çalışmaların vakıf fonu kaynaklarından hareketle münferit Bektaşî vakıfları üzerine odaklandığı anlaşılmaktadır. Oysa arşivin değişik fonlarında (Alandağlı, 2024:101-122) pek çok Bektaşî vakfına ait bilgilere rastlanılmaktadır. Haliyle çalışmanın temelde iki amacı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi genellikle Hacı Bektaş Tekkesi veya münferit Bektaşî tekke ve zaviyelerine ait vakfiye ya da vakıf kaynaklarına dayalı çalışmaları, başkaca Bektaşî vakıflarının var olduğu gerçeği bağlamında zenginleştirmektir. İkincisi ise ilgili literatürde pek de irdelenmemiş olan Bektaşî vakfiyelerindeki diplomatik özellikler il hukuk, dil ve anlatım örüntüsüne dair çıkarımlardır.

1. Vakıf ve Vakfiyenin Tarifi ve Tavsifi

Sözlükte “*duruş, durma, hareketten kalma, durdurmak, alıkoymak*” anlamlarına gelen vakıf, ıstılâhî manada en genel olarak “*sahibi tarafından şer‘-i şerîf ma‘rifetiyle bir fi‘l-i hayra ve hayrât ve hasenâta tahsis olunmuş mülk ve mâl*” anlamına gelmektedir (Şemseddin Sâmî, 2013, 1495-1496). Yine ıstılâhî olarak “*Bir mülkün menfaatini halka tahsis edip aynını Allah Teâlâ’nın mülkü hükmünde olarak temlik ve temellükten menetmektir*” şeklinde ifade edilebilir. Bu tanım İmâmeyn’e (İmam Yusuf ve İmam Muhammed’e) göredir. İmamı Âzam’a göre ise, “*Bir mülkün aynı sahibinin mülkü hükmünde kalmak üzere menfaatinin bir cihete tasadduk edilmesidir*” şeklinde tanımlanır (Bilmen, 1992, 284). Esasen vakfın kurulduğu devletin ve inanç kesiminin mezhebi; vakfın hukukî niteliği, kurucu unsurları, bağlayıcılık kazanması ve vakfedilen malın mülkiyeti gibi hususlarda fakihlerin nisbeten farklı kanaatler taşımalarına ve dolayısıyla vakıf kavramını ve muhtevasını farklı tanımlamalarına sebebiyet vermiştir. Ebu Hanife’ye göre vakıf; “*vakfedenin mülk bir aynı mülkiyetinde tutarak menfaatini fakirlere veya bir hayır cihetine tasadduk etmek*” iken onun öğrencileri Ebu Yusuf ve İmam Muhammed’e göre vakıf; “*menfaati insanlara ait olmak üzere mülk bir aynı Allah’ın mülkü olarak temlik ve temellükten ebediyen alıkoymak*”tır. Yine Ebu Hanife’ye göre vakıf işlemi bir tür âriyet niteliğindedir ve vakfedilen malın mülkiyeti hükmen vakıf yapanda kalmakta iken İmâmeyn’e (Ebu Yusuf ve İmam Muhammed) göre ise bunlar vakfedenin mülkiyetinden çıkıp Allah’ın (kamunun) mülkü haline gelmektedir. Osmanlı Devleti’nde uygulamalar bağlamında baktığımızda yukarıdaki görüşlerden daha ziyade İmâmeyn’in tarifinin benimsendiği görülmektedir. Öte yandan Şâfiî ve Hanbelî fakihlerinin vakıfla ilgili tarifleri de İmâmeyn’in tarifine yakındır. Mâlikî fakihlerinin, “*takdire de olsa mülkiyeti verende kalmak üzere bir şeyin menfaatinin var olduğu sürece teberru edilmesi*” biçimindeki tanımı, vakfedilen malın mülkiyetinin sahibinde kalması bakımından Ebu Hanife’nin tanımıyla paralellik gösteriyorsa da onlar menfaatlerin vakfını geçerli görmeleri sebebiyle tanımıda “ayn” yerine “şey” kelimesini tercih ederler (Günay, 21012, 477).

Dinî, ictimâî ve iktisadî gayelerin bütün Osmanlı vakıflarında müştereken mevcut olduğu malumumuzdur. Ancak bu güdülen gayelerin nasıl, ne şekilde ve kime sarf edildiği/edildikleri konusunda vakıflar birbirinden farklılıklar arz etmektedir (Kazıcı, 2003, 122-147; Bilmen, 1992, 302-308; Yediyıldız, 2003, 8-19). Bu bağlamda vakfın türlerine ilişkin çeşitli, birbirinden oldukça farklı tasnif mevcuttur (Öztürk, 1995, 153-164; Kazıcı, 1985, 79-100; Kazıcı, 2003, 122-150). Kabaca birbirine benzeyen söz konusu bu tasniflerde takip edilen ayırımın oldukça girift olması, konunun anlaşılmasını ve değerlendirilmesini zorlaştırdığı kanaatindeyiz. Bilhassa vakfın hayratı veya akarının fayda ve hukuksal kısımlarından birisi alınarak “hayrî vakıf”, “zürrî vakıf”, “icâreteynli vakıf”, “mukataalı vakıf” gibi hayır veya akar kısmına karışık bir şekilde tekabül eden bir tasnif, kafalarda vakıf bütününün sadece bir kategoriye dahil edilmesi gerekir gibi algılanabilir. Bu bakımdan söz konusu ayrımlar, temelde hayır ve akar ayaklarından biri veya birkaçını birden bünyesinde barındıran bir vakfî tek kategoride değerlendirmek gibi bir hataya sebebiyet verebilir. Bilhassa vakfın akarındaki tek bir kıstasa göre “menkul vakıf” ya da “gayrimenkul vakıf”, “sahih vakıf” veya “gayrisahih vakıf” gibi tanımlamalar, sanki vakfın bu kategorilerden sadece birine gireceği ya da girmesi gerektiği şeklinde düşünülecektir. Halbuki vakfın hizmet veren kısmı olan “hayrat” ile onları besleyip ayakta tutan “akarı”, faydalananlar ile işlevsel ve hukukî yapıları esas alınarak ayırmak daha doğru olur kanaatindeyiz. Sadece tek vakıfta bu söylenenlerin hepsinin bir arada olması, yani hem hayrî hem zürrî, hem sahih hem gayrisahih, hem menkul hem de gayrimenkul özelliklerin hepsi bir vakfın

bünyesinde bir arada ve bir bütün olarak da bulunabilir. Yani vakfın kime/kimlere fayda sağladığı ve hangi araçlarla ne şekilde sağladığı sorularına cevap verecek bir tasnife ihtiyaç vardır ki bu konu araştırmamızın kapsamı dışında olup müstakil bir çalışmayı gerektirmektedir. Bu sebeple ayrıtısına girmeden sadece işaret etmek ile yetineceğiz.

Vakfedilen bir malın vasıfları ve hangi hayır işlerinde kullanılacağını ve ne şekilde yönetileceğini gösteren şartları ihtiva eden ve kadı tarafından tasdik edilen senet/belge anlamındaki vakfiyye (vakıfnâme); bir nevi vakıf tasarrufunun senet ve hücceti, vakıf hükmi şahsiyetinin nizamnâmesi hükmünde olan belgedir (Kütükoğlu, 2018, 359; Özgüdenli, 2012, 465). Vakfa dair herhangi bir ihtilaf olması durumunda vakfiyelere müracaat olunur. Şayet vakfiye kaybolmuş veya açık ifade olmayan hususlar var ise vakfın genel hükümleri tatbik edilirdi (Berki, 2013, 91). Bu belgelerde vakfa dair vâkıfın ifade ve beyanları ile kâdının tescilini hâvi bilgiler yer almaktadır. Vakfiyeler eskinin noter defteri mahiyetindeki kâdı sicillerine, yani şer'îyye sicil defterlerine kaydedilmek sureti ile geçerlilik kazanırdı. Bu belgelerde ana hatları ile kurulan vakıf müessesesinin nasıl idare edileceği, ne türlü masraflar yapılacağı, kimlerin hangi görevlerde çalışacağı, bunlara ne kadar aylık verileceği, bu aylıkların nerelerden alınacak gelirlerle karşılanacağı ve bu müesseseden kimlerin ne şekilde istifade edeceği belirtilmektedir (Pakalın, 2004, 576).

Vücut bulan vakıf tüzel kişiliğinin kuruluş ve işleyişine dair senet ve hüccet, yani nizamnâme mesabesinde olan vakfiyelerde toplam on iki rûkûn mevcuttur. **1. Rûkûn** [*Tasdik ve tescil ibaresi*]: Vakfiyelerin baş kısımlarında bir veya birden fazla kadının vakfın lüzumuna hükmederek ilgili vakfı tasdik ettiklerine dair tasdik ifadesi yer alır. **2. Rûkûn** [*Davet*]: Nâme-i hümayûn ve ahidnâme-i hümayûnlarda olduğu gibi vakfiyelerde de Allah'a hamd ü senâda bulunan bir davet rûknü vardır ki vakfiyenin hukukî rûknü sayılmayan bu bu kısımda Allah'a hamdüsenâ ve resulüne salâtüselâmı içeren bölümde âyet ve hadisler örneklemine dünyanın geçici ve âhiretin ise bâki olduğu vurgulandıktan sonra, vakıf kurmanın önemi edebî bir üslûpla anlatılır. **3. Rûkûn** [*Vâkıfa ait tanıtıcı bilgiler*]: Bu kısımda vâkıfın adı, baba adı, mesleği ve ikamet yeri gibi kişisel bilgilere yer verilir. **4. Rûkûn** [*Mütevelliye ait tanıtıcı bilgiler*]: Vâkıf tarafından tayin edilen vakıf idarecisinin ismi, şöhreti, ikamet mahalli bilgileri ile vâkıfın kararlarının mütevelli önünde tasdik edildiği kısımdır. **5. Rûkûn** [*Vakfedilen mâlın tarifi ve tasviri*]: Vakfedilen taşınır veya taşınmaz cinsinden bütün mal ve mülkün miktarı, bunların bulunduğu yer ve sınırlar ile ihya edilen hayratın cinsi ve türü belirtilir. **6. Rûkûn** [*Vakıf şartları*]: Vâkıfın “şöyle şart eyledim ki” cümlesi ile başlayan ve vakfedilen mal ve mülkün kiralama ve işletme usulleri ile süresi, elde edilen vakıf gelirinin hangi alanlarda nasıl kullanılacağı, vakıf görevlilerine ve mensuplarına ödenecek ücret ve tahsisatın ayrıntılı bir şekilde belirtildiği kısımdır. **7. Rûkûn** [*Vakıftan rücû*]: vakfın mütevelliye teslim edildiğini beyan eden kısmın hemen akabinde henüz kâdının huzurunda iken vâkıf, vakfetme işleminden vazgeçtiğini beyan eder. Bunun temel sebebi vakıftan rücû yani vakfetme işleminden dönme hususunda hukukçular arasında görüş ayrılığının olmasıdır ki bu durum vakfın bağlayıcılığı ilkesi ile çelişmektedir. Yani mezhep imamlarının vakıf konusundaki görüş farklılığından dolayı ortaya çıkan durumun netlik kazanması için yapılagelen bir uygulamadır. Bunun temel sebebi, gerek vâkıfın hayatta iken kendisinin pişman olması ihtimaline karşı gerekse vâkıfın ölümünden sonra vârislerinin vakfın iptali yönündeki girişimlerinin önlenmesi düşüncesidir. **8. Rûkûn** [*Mütevelliin itirazı*]: vâkıfın vakıftan rücû etmesi karşısında mütevelliin ise, İmâm Yusuf'un “vakfettim” sözüyle vakfın sahih ve bağlayıcı olacağı yönündeki görüşüne yer verilen

kısımdır. **9. Rükûn** [*Kâdının hükmü*]: mütevellînin itirazının kabul edilip vakıftan rücû işleminin kabul edilmediğine ve vakfın lüzumu ile bağlayıcılığına hükmedildiği kısımdır. **10. Rükûn** [*Beddua bölümü*]: Vakfı bozacaklar için yapılan beddua cümlesi yer alır ki burada vakfa yönelik olumsuz tasarrufları önlemek her vakfiyede farklılık arzedeabilen lânetler ve beddualara yer verilmiştir. **11. Rükûn** [*Tarih*]: Vakfiyenin bitiminde vakfiye metnin tesis ve tescil edildiği tarih yer alır. **12. Rükûn** [*Şühûdü'l-hâl*]: Hücetlerde olduğu gibi vakfiyelerde de belgenin tesis ve tanzim edilmesine şahit olanların isimlerinin yer aldığı kısımlar bulunur (Kütükoğlu, 2018, 360-366; Yüksel, 2012, 469).

2. Bektaşî Vakıflarının Hukuk ve Muhteva Özellikleri

Osmanlı Devleti'nde vakıf kurma ameliyesinin toplumun şehirli ve köylü bütün kesimleri, yönetici ve yönetilen bütün katmanları, Müslüman, Hristiyan ya da Yahudi bütün dini grupları tarafından yerine getirildiğini yukarıda ifade etmiş idik. Yani vakfetme kültürünün sadece Müslümanlara ait olmadığını aynı zamanda diğer dinî gruplarda da mevcut olduğunu söyleyebiliriz. Ancak Osmanlı vakıf tatbikatında vakfın sürdürülebilirliğinin ve sürekliliğinin temini için hukukî bağlayıcılık kuralları hemen bütün vakıflar için ortak olarak uygulanmıştır. Diğer bir ifade ile vakfı kuran çeşitli dinî ve veya mezhepsel grupların farklılığına bakılmaksızın hepsinde hukuken tek tiplilik mevcuttur. Bu bağlamda Ebu Hanife'ye göre vakıf; “vakfedenin mülk bir aynı mülkiyetinde tutarak menfaatini fakirlere veya bir hayır cihetine tasadduk etmek” iken onun öğrencileri Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre vakıf; “menfaati insanlara ait olmak üzere mülk bir aynı Allah'ın mülkü olarak temlik ve temellükten ebediyen alıkoymak”tır. Yine Ebu Hanife'ye göre vakıf işlemi bir tür âriyet niteliğindedir ve vakfedilen malın mülkiyeti hükmen vakıf yapanda kalmakta iken İmameyn'e (Ebu Yusuf ve İmam Muhammed) göre ise bunlar vakfedenin mülkiyetinden çıkıp Allah'ın (kamunun) mülkü haline gelmektedir. Osmanlı Devleti'nde uygulamalar bağlamında baktığımızda yukarıdaki görüşlerden daha ziyade İmameyn'in tarifinin benimsendiği görülmektedir (Günay, 21012, 477). İmameyn'in içtihadının esas alındığı bu hukukî bağlayıcılık gerek Osmanlı tebası olan gerekse ecnebi statüdeki gayrimüslimler için de uygulanmıştır. Burada hemen belirtmek gerekir ki söz konusu ettiğimiz benzerlik hukukî bağlayıcılığın benzerliğidir. Yoksa vakfiyelerdeki bütün rükûnların gayrimüslim vakfiyeler ile aynı olması söz konusu değildir. Zira gayrimüslim vakfiyelerinde 2. Rükûn olan hamdele ve salvelenin olduğu *davet* kısmı ile 10. Rükûn olan *beddua bölümü* yoktur. Bu kısımların dışında kalan rükûnların benzediğini söyleyebiliriz. Burada mevzubahis olan hukukî bağlayıcılık noktasındaki tatbikata ilişkin olarak Ceneviz elçisi olan Sina Baldo Visako isimli müstemmen tüccarın Galata'da bulunan ve Kudüs-i Şerîf'e giden gayrimüslim hacıların ihtiyaçları için vakfettiği evi için tesis ve tescil ettirdiği vakfiyede yer alan şu ifadeler hukukî bağlayıcılığın tatbikatta ortak olduğunu göstermektedir:

“.... mülk menzilimi vakf-ı sahîh-i lâzım ile vakf u habs idüb şöyle şart ve ta'yîn eyledim ki menzil-i merkûmda Kuds-ı Şerîfden gelen ve Kuds-ı Şerîfe gitmeğe teveccüh iden ihsân-ı âfer-bahtân her ne mikdâr olursa olsun mâdâm ki bu yolda da mütemekkin ve sâkinlerdir menzil-i mezkûrda sâkinler olub tasarruflarına kimesne mâni' ve merâhim olmayub ilâ yevmi'l-kıyâm bu nesek üzere 'amel oluna deyü mütevellî-i merkûm Lorneço'ya teslim eyledim ol dahî fârigân-ı 'ani's-şevâgil kabz ve tasarruf idüb sâ'ir evkâfda mütevellîler tasarrufu gibi tasarruf eyledi didikde mütevellî-i merkûm dahi vâkıf-ı mezbûru cemî'-i kelimât-ı meşrûhasında ve vakfiyet üzere menzil-i merkûma vaz'-ı yedi musırr ve mu'arref oldukdan sonra vâkıf-ı mezbûr da'vâya mutasaddî olub vakf-ı 'akâr 'inde'l-imâmî'l-A'zâm gerçi sahîh ve lâkin

menzele-i ‘âriyetde olmağla gayr-ı lâzım olmağla rücû‘ meşrû‘ olduğuna mutallî‘ olduğum hüccetle vakfımdan rücû‘ eyledim mütevellî-i merkûmun kasr-ı yedine tenbîh olunması matlûbumdur didikde mütevellî-i merkûm dahî cevâbında fi’l-vâkî‘ imâm-ı ma’hûd-ı rahmet-pezirî’l-vedûd hazretleri katında hâl bast olunan minvâl üzeredir lâkin Fâzıl-ı Hemedânî Ebu Yusuf eş-şehîr bi’l-imâmî’s-sânî hazretleri katında vâkıf-ı mücerred vakfiyet dimeğle ve imâm-ı sâlis Muhammed bin el-Hasan Eş-şeybânî hazretleri katında teslim-i ile’l-mütevellî eylemeğle vakıf-ı sahîh lâzım olur deyü redd ve teslimden imtinâ ve i’lâ-yı kitâbî-i tevkî‘-i müstetâbî ile muvakkî‘ olan hâkim-i nâfizü’l-hikmeti müterâfî‘ân ve fasl u hasma tâlibân oldukda hâkim-i müşârun ileyh lâ-zâlê’l-hakku câriyâyîn beyne yedeyhu hazretleri temhîd-i mebânî-i vakfî evlâ ve enfâ görüb umûr-ı evkâfda fukahâ-i Hanefiyyeden sâdir olan hilâf ve ihtilâfa ‘âlim olduğu hâlde vakf-ı mezbûrun sıhhatine ve lüzûmuna hükm-ı şer‘î idüb ...” (Ceyhan, 2016, 169-195).

Hukukî bağlayıcılık konusu aynısı ile diğer bütün tarikatlar için de caridir. Nitekim 25 Ramazan 1189 (19 Kasım 1775) tarihinde İstanbul’da bir Nakşibendî zâviyesine ait olarak kurulan es-Seyyid Mehmed Hamid Ağa Vakfı’nda yer alan “...*nukûd ve akar vakfından rücû‘ ve cümlesini mülkûme istirdâd murâd ederim deyu tekrar da ‘vâ-yı rücû‘ edecek mütevellî-i mezbûr tedârik-i cevâb ve tevcîh-i hitâb edüp fi’l-hakîka imâm-ı müşârun-ileyh hazretleri katında emr-i minvâl-i meşrûh üzeredir emmâ imâmeyn-i hüâmeyn Ebû Yusuf ve Muhammed bin Hasanü’s-Şeybanî mezheb-i şerîflerinde husûsan ba‘de’t-teslîm ile’l-mütevellî sıhhat ve lüzûm birbirinden münfekk değil idüğü emr-i meczûmdur vakf-ı mezbûr dahî sahîh ve lâzımdır deyu def‘ edüp...*” (VGMA, defter no: 627, sayfa no: 211, sıra no: 129)¹ ifâdesi ile gurre-i Rebiulahir 1173 (22 Kasım 1759) tarihinde Ohri’de Tarîk-i Halvetiyye’den olan Hâcî Mehmed Efendî Vakfı’nda yer alan “...*mütevellî-i mûmâ-ileyhe teslim eyledikten sonra vâkıf-ı mûmâ-ileyh mütevellî-i mûmâ-ileyh muvâcehesinde va’d edüp vakfiyyeti İmâm-ı A’zam rahmetu’llâhi katında sahîh lâzım olmamakla rücû‘ murâd ettikde mütevellî-i mezbûr Osman Efendî imâmeyn-i hüâmeyn rahimehumullâhu kavillerince vakfiyyetin sıhhat ve lüzûmuna hüküm...*” (VGMA, 627/175-107) ifâdesi, mezkur hukukî bağlayıcılığın bütün farklı gruplara ait vakıflar için geçerli olduğunu göstermektedir.

Öte yandan Osmanlı Devleti’nde “*Tarîkat-i Bektaşîyye*” tarafından kurulan vakıfların hemen hemen tamamı da burada mevzubahis ettiğimiz hukukî bağlayıcılığa tabi olmuştur. Bektaşî vakıflarına ait vakfiyeler gerek belge diplomatiği bakımından şekil yönünden gerekse de hukukî mahiyeti bakımından incelendiğinde genel manada vakfiye rûkûnleri diğer bütün Osmanlı vakfiyeleri ile hemen hemen birebir aynıdır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti’nin vakıf müessesesinde tatbikatta tek tipliliğin olduğunu ve bu sebeple “*Tarîkat-i Bektaşîyye*”ye ait vakıfların da hukukî mahiyet itibarıyla ana yapıyla örtüşüğünü ifade edebiliriz. Bu tespite ilişkin olarak aşağıdaki vakfiyeyi örnek verebiliriz:²

“Tarîkat-i Bektaşîyye’den el-Hâcc Mehmed Vakfiyyesi

[1. *Rûkûn*] Hakemtü bi-sıhhati’l-vakfî ve lüzûmihî ‘alâ-kavli İmâm Yusuf rahimehu’llâhi aleyhi ve alâ-kavli min-e’immeti’l-müctehidîn ridvânü’llâhi te’âlâ aleyhim ecma’în nemakahül’l-fakîr ileyhi te’âlâ el-Hâcc Halil el-müvellâ hilâfe bi-kazâ-i Gönen gufire lehü

1 VGMA’ya ait aşağıdaki diğer atıflarda defter no, sayfa no ve sıra no sıralaması aynı olduğu için bundan sonra bu ifadeler tekraren yazılmayıp sadece numaralar verilecektir.

2 Örnek vakfiye üzerinde numaralandırılan 12 adet rûkûn yukarıda vakfiyenin bölüm ve rûkûnlarına ilişkin verilen tanıma uygun olarak tarafımızdan yapılmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere diplomatik format ile hukukî özellikler genel vakfiye özellikleri ve vakfetme kültürü ile benzerlik arz etmektedir.

Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm

[2. Rûkûn] Hamdü mevfûr ve şükr-i nâ-mahsûr ol vakf-ı umûr ve kâşif-i estâri cumhûr cinâna mu'în ve maksûr verdet-idâr-i cinân-ı a'mâli hasenât-i erbâbına lûtûf ve ihsân eyledi ve salâti ve salâvât ol seyyidü'l-kâinât ve mehfâr-ı mevcûdâd makbûl-ı dergâh-ı ilâhi muharrem halvethâne-i li-mâ'a'llâh a'nî-bihî Muhammed resûlu'llâh hazretlerinin merkad-ı münevvere müşeyyed-i mu'attaralarına nisâr olunur ki taraf-ı hayrât-ı beyân ve sübûl-i meberrât-ı a'yân eyledi ve dahi zümre-i âl u evlâd ve ashâb u ahfâdları meşâhidlerine nisâr olunur ki her biri vakf-ı es'âr-ı şerâyi'-i ahkâm ve kâşif-i estâri hakâyık-ı dîn-i nebî-i aleyhi's-selâm olmağla nücum-ı semâ-i sa'âdet ve kevâkib-i mülk-i 'izz ve rif'ât-ı dürrerleri rıdvânü'llâhi te'âlâ aleyhim ecma'în ve ba'd dâ'i-i tahrîr-i rikk-ı menşûr ve bâdî ve bâ'is terkîm-i sûtûr oldur ki **[3. Rûkûn]** kasaba-i Gönen sükkânından sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât Tarikat-i Bektaşîyye'den el-Hâcc Mehmed bin Hasan meclis-i şer'-i şerîf-i Ahmedî ve mahfil-i münîf-i dîn-i Muhammedî'de vakf-ı âti'l-beyân li-eclî't-tescîl mütevellî nasb u ta'yîn eylediği **[4. Rûkûn]** yine Tarikat-i Bektaşîyye'den yetim Ahmed Baba ibn İbrahim nâm kimesne muvâcehesinde ikrâr-ı tâmm ve takdîr-i kelâm ider ki **[5. Rûkûn]** vakf-ı âti'z-zikrin sudûruna kadar silk-i milkimde münselik ve taht-ı tasarrufunda münharît emlâkımdan kasaba-i mezbûre hâricinde müceddeden binâsına muvaffak olduğum bir tarafı Dulavlı sokak ve bir tarafı taş yol ve bir tarafı Hacı Abdioğlu bağı ve bir tarafı Koca Mehmed bağı ve ba'zân Laz es-Seyyid Ali Efendi bağı ve bir tarafı tarîk-i âmm ile mahdûd tahmînen iki buçuk dönüm bağ ile ol arsa-i mezkûrede medfûn bulunan Bağderesi dimekle ma'rûf ve nâm-ı diğeri Seyyid Kemal Baba Türbesi dimekle meşhûr merkâdî kendi mâliyle ta'mîr ve üzerine sakf ve binâ ihdâsıyla me'mûr ve etrâfında dâhiliyye ve hâriciyye odalar binâ ve ahdâr ihdâs beş kıt'a mülk odaları ve yine kurbında taş yol nâm mahalde vâki' bir kıt'a mülk bağımın bir tarafı Santurioğlu bağı ve bir tarafı Saktaroğlu bağı ve bir tarafı taş yol ve bir tarafı Osman Beşe oğlu Osman bağı ve tarlasıyla mahdûd mülk bağımı hasbeten li'llâhi te'âlâ vakf-ı sahîh-i mü'ebbed ve hasb-i sarîh-i muhalled ile vakf ve hasb idüp **[6. rûkûn]** şöyle şart ve ta'yîn eyledim ki; bağlarda ve bağçelerde her ne ki mahsûl hâsıl olur ise türbe-i mezkûreye türbedâr olan zevâtâ şart ve ta'yîn eylediğim vech üzre hâriciyye ve dâhiliyyede vâki' odalarda sâkin ve türbe-i mezkûrede türbedâr olup hâsıl olan mahsûlât ile it'âm-ı fukarâ-i tarîk-i müsâfirîn ideler ve vakf-ı mezbûre mütevellî ve türbe-i merkûme türbedâr kendim hayâtta oldukça mütevellî ve türbedâr olup ba'de'l-vefât evlâdî ve evlâd-ı evlâdımın zükûru derece-i ûlâda olanlar türbedâr ve mütevellî olalar ba'de'l-inkırâz evlâd-ı inâsimdan derece-i ûlâda olanlar kezâlik türbedâr ve mütevellî olalar ba'de'l-inkırâz tesellüm bi'l-küllîye münkarız olup tarikat-i aliyye-i Bektaşîyye'den Abdal Musa Sultan Dergâhı'na ilhâk olup post-nişîn olan zevât-ı kirâm ma'rifetleriyle müstehakkinden olanlara tevcîh olup türbedârlığa ve mütevellîliğe mutasarrıf olalar didikden sonra **[7. Rûkûn]** vâkıf-ı mezbûr el-Hâcc Mehmed bin Hasan cânib-i vakfdan inân-ı kelâmını semt-i âhera sarf idüp vakf-ı akâr ve emlâk İmâm-ı A'zâm ve hüâm-ı akdem Ebu Hanife el-Kufî rahmetu'llâhi aleyhi hazretleri katında vakf gayr-ı lâzım olmağla vakf-ı mezbûrden rücû' idüp kemâ-fî'l-evvel mülkûme istirdâd olunmak matlûbumdur didikde **[8. Rûkûn]** mütevellî-i mezbûr cevâb bâ-sevâba şürû' idüp gerçi hakîkât hâlâ vâkıf-ı mezbûrun ta'tîl eylediği vech üzredir lâkin imâm-ı efdâl Ebu Yusuf rahmetu'llâhi aleyh hazretleri katında ve e'imme-i müctehidîn rıdvânü'llâhi te'âlâ aleyhim ecma'în hazretlerinin kavli şerîf ve re'y-i münîfleri üzre vakf-ı mezbûrun sıhhat ve lüzûmuna ve şurût-ı mezkûrunun cevâzına hükm taleb iderim didikde **[9. Rûkûn]** hâkim-i muvakki' sadr-ı kitâb tûbâ lehû hüsne me'âb efendi hazretleri huzûrunda murâfa'a ve her biri fasl u hasma tâlibân olduklarında

hâkim-i mûmâ-ileyh dahi tarafeynin kelâmına nazar ve mennâ'ü'l-hayr olmakdan hazer idüp 'âlimen bi'l-hilâf cânib-i vakf-ı evlâ ve ahsen görüp imâm-ı mûmâ-ileyh Ebu Yusuf rahmetu'llâhi aleyh hazretleri kavî-i şerîfleri üzre ve imâm-ı müctehîdîn re'y-i münîfleri üzre vakf-ı mezbûrun sıhhatine ve lüzûmuna ve şurût-ı mezkûrunun cevâzına hükm-i sahîh-i şer'î ve kazâ-i sarîh-i mer'î idüp vakf-ı mezbûr mü'ebbed ve sahîh ve lâzım oldu. **[10. Rûkûn]** *Fe-men beddelehû ba'demâ-semi'ahû fe-innemâ-ismuhû ale'llezîne yubeddilûnehû inne'llâhe semî'un alîm* ve ecrû'l-vâkıfî el-merkûm ale'llâhî'l-hayyî'l-kayyîm **[11. Rûkûn]** *fi-gurreti Şa'bânî'l-mu'azzâm sene semânî ve işrîn ve mi'eteyn ve elf.*

[12. Rûkûn] Şuhûdü'l-hâl

-el-Hâcc Kilit İsmail Ağa

-el-Hâcc Ali Efendi

-Osman Beşe oğlu Osman Ağa

-Borezioğlu Osman Ağa

-Gemalmazzâde Osman Ağa

-Memizâde Hasan Ağa

-Boşnatzâde Seyyid Mustafa Ağa

-Korni el-Hâcc Hüseyin Ağa

-Sebioğlu Ali Ağa

-Evliyazâde Ali Ağa

-Mumcu el-Hâcc Mustafa Ağa

-Paşo Ahmed Ağa

-Varıc Ahmed Ağa

-ve gayruhum kesîrân" (VGMA, 580/14/8)

Bektaşî vakıflarının hukukî bağlayıcılık bakımından genel yapıyla olan uyum ve benzerliğine karşın muhteva yönünden kendine has bir yönünün olduğu söylenebilir. Bu bağlamda aşağıdaki tablo incelendiğinde; vâkıfların isimleri, kurdukları hayrat yapılarının kısım ve bölüm adlandırmaları, vakfetme şartları tamamen "*Tarikat-i Bektaşîye*" ekseninde bir dil ve söylem geliştirildiğini göstermektedir. Esasen bu durumun bütün tarikatların kendilerine has olduğu söylenebilir. Zira başka tarikat mensupları da kurmuş oldukları vakıflarda, vakfın yönetimi ve vakıftan istifade noktasında kendi tarikat mensuplarını öncelemişlerdir. Vakıflar Arşivi'nde yer alan defterlere bu zaviyeden bakıldığında din, mezhep veya tarikat merkezli olarak kurulan bütün vakıf oluşumlarında söz konusu tespit geçerlidir. Bu genel değerlendirmeler ışığında aşağıdaki tablo incelendiğinde "*Vakfiyelerde Geçen Tarikat-i Bektaşîye'ye Dair Söylem, Dil ve Terminoloji*" başlığı altında yer alan bilgiler oldukça kıymetlidir.

Tablo: Bektaşî Vakıflarının Künye Bilgisi ve Vakfiyelerinde Geçen Söylem, Dil ve Terminoloji

Sıra No	Vakfın Adı	Vakfın Kurulduğu Yer	Vakfiyelerde Geçen Tarikat-i Bektaşî'ye Dair Söylem, Dil ve Terminoloji	Tarih	Vakfiyenin VGMA'deki Numarası
1	Derviş Ali Vakfî	Girit Adası	➤ "...Hacı Bektaş Velî kaddese'llâhu sırrıhu'l-azizin fukarâsı..." ➤ "...her kim Bektaşilerden tekye-i mezbûrenin meşhat hizmetinde olup tekyede sâkin olursa ol zabt idüp..."	Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1060 (10-20 Haziran 1650)	578/223-69
2	Tarîk-i Bektaşî'ye'den el-Hâc Hâce Mehmed bin Hasan Vakfî	Gönen Kazası	➤ "...tarikat-i Bektaşî'ye'den Yetim Ahmed Baba ibn İbrahim nâm kimesne..." ➤ "...tarikat-i alîyye-i Bektaşî'ye'den Abdal Musa Sultân Dergâh'na ilhâk olup post-nişin olan zevât-ı kirâm ma'rifetleriyle müstehakkinden olanlara tevcih olup ..."	Gurre-i Şaban 1228 (30 Temmuz 1813)	580/14-8
3	Tepedelenli Ali Paşa Vakfî	Üsküdar	➤ "...Medine-i Üsküdar'da Tarikat-ı Alîyye-i Bektaşî'den merhûm Mürhûved Baba Tekyesi'nde olan fukarâ ve dervîşân ve sâirede derûnunda it'âm oluna ve vakf-ı mezkûrun tevliyyeti tekye-i mezbûrede hâlâ şeyh olan merhûm Sinan Babazâde es-Seyyid Dervîş Ahmed Baba'ya meşrûta olub merhûm Ahmed Baba hayâtında oldukca vakf-ı mezkûrumuza vecchi hasbî mütevellî ola..." ➤ "...vakf-ı mezkûrumuza kütbü'l-arifin gavstü'l-vâsilin el-Hâc Bektaşî vekîli olan zât-ı alîyyü'l-kadirleri ber-vech-i hasbî nâzır olalar deyu ta'yîn-i şurût ve tebyîn-i kuyûd..."	11 Safer 1230 (23 Ocak 1815)	580/54-28
4	Hüseyin Beyzâde Tervîk Bey Vakfî	Köprülü Kazası	➤ "...Köprülü kasabası mahallatından Havliler mahallesi sâkinlerinden Bektaş Velî hazretlerinin tarîk-i mühibbâm Hüseyin Beyzâde Tervîk Bey kazâ-i mezkûr mahkeme-i şer'îyesinde ma'kûd meclis-i şer'-i münîrde zıkr-ı âtî vakıflarına mütevellî nasb ve ta'yîn eyledikleri Hacet Baba Tekkesi post-nişini Şeyh Hüseyin Baba mahzarında ikrâr-ı sahlî-i şer'î ve itiraf-ı sarîh-i mer'î idüp ..." ➤ "...mezkûr Hacet Baba'da tekyenişin fukarâ ve müsâfirinin tâ'amiyesine meşrûta ola vakf-ı mezbûre hayâtta oldukca mûmâ-ileyh Hüseyin Baba mütevellî ola ba'de vefâtîhi mezkûr tekyede Hacı Bektaş Velî dergâhından icazetnâmeli türbedâr ve post-nişin olan zevât mütevellî ola deyu ta'yîn-i şurût ve tebyîn-i kuyûd birle..."	4 Safer 1323 (10 Nisan 1905)	597/81-47

5	Hacı Bektaş'da Türbedâr el-Hacc Feyzullah Dede Baba Efendi'îbn Osman Ağa Vakfı	Hacı Bektaş Nahiyesi	➤ "...Ankara vilâyeti dâhilinde Kırşehirli sancak merkez kazasına muzâfa Hacı Bektaş nahiyesinin Bâlâ mahallesinde kâin e'îzze-i kirâmdan kutbül-ârifin ve gavsü'l-vâslîn Hacı Bektaş Veli kuddisse sirruhu'l-âli hazretlerinin dergâh-ı şerfinde sâkin post-nişin ve türbe-i şerfinde Türbedâr el-Hacc Feyzullah Dede Baba Efendi'îbn Osman Ağa'nın..." ➤ "...dergâh-ı mezkûr kilevi dervişânından Kahveci Dervîş Salîh Efendi'îbn Dervîş Bey mahzarında..." ➤ "...zîkr olunan dekâkin ve odalarla bağçe ve hâmi tahsis olunan mütevellî tarafından icâr olup icâr-i seneviyyesinden her ne hâsıl olur ise virgü edâ ve ifâ ve i'mâr ve ta'mir masrafları ihrâc ve ifâ olındıktan sonra mütebâkîsi mâru'l-beyân dergâh-ı şerif-i mezkûrda terk ve teccid-i ihtiyâr ile dergâh-ı şerif dâhilinde hucûrât-ı mevcûdede hizmet-i pîr-i müşârun-ileyhâda bulunan baba ve dervîşân ve fukarâ ve hâriciden ziyâret ve müsâferet sûretiyle gelen mihmân ve dervîşânın it'âm-i ta'amiyyelerine ve zâviyenin masâlih ve levâzımına hare ve sarf olma ve mezkûr evkâfa hayâtda olduğımca kendim mütevellî olup ba'de vefâtıhi tarikat-i aliyeye-i Bektaşî'ye mücerred kulundan usûl ve te'âmül-i kadîmi vechile dergâh-ı mezkûrda uzlet-nişini bulunan bir'l-umûm baba ve dervîşânın inihâbiyla ehl ve erbâbdan i'kâd olunan post-nişin ve türbedâr bâbalar hasbî mütevellî olup ber-minvâl-i muharrer şerâit-i mezkûre ifâ ve icrâ olup ilâ-maşa'a'llâhu te'âlâ şerâit-i mezkûre devâm idüp tebdîl ve tagyîri aslen câiz olmuşa deyû ta'yîn-i şurût ve tebyîn-i kuyûd idüp ..."	Ramazan 1330 (Ağustos/Eylül 1912)	604/263-371
6	Yusuf Şemseddin Baba bin Feyzullah Vakfı	İzmir	➤ "...medîne-i İzmir hâricinde Katiboğlu Kulesi civârında vâkî' zîkr-i âtî Bektaşî Dergâhı post-nişini an-aslin İstafa? muhâcirlerinden Yusuf Şemseddin Baba bin Feyzullah..." ➤ "...mütevellî nasb u ta'yîn eylediği faziletli Mehmed Ruhi Bey bin Zeynelabidin mahzarında..." ➤ "...ve dergâh-ı mezkûre muhibbânın vakf eylediği..." ➤ "...vakf-i mezkûre mütevellî ve dergâh-ı mezkûre post-nişin olup dilediğim gibi tasarruf eyleyem..." ➤ "...evlâd-ı zükûrundan aslahı post-nişin ola ve kürûm ve eşcâr ve ağnem-i mezbûre hasılatından ba'de'l-mesârif-i lâzime evvelen mescid ve dergâh-ı mezkûr muhtâc-ı ta'mir oldukda ta'mir olup ve eşyâ-yı mezkûre fersûdelendikde teccid olma ve senede bir kerre vaktinde aşura tabh olup, fukaraya it'âm olma ve fazlasıyla dergâh-ı mezkûreye iyâb ve zihâb iden fukara it'âm olma evlâd-ı zükûrunun evlâd-ı zükûrundan post-nişinliğe ehlil bulunmaz ise Suluca Karaöyük karyesinde defin-i hâk-ı itimâk olan Hazret-i Hacı Bektaş Veli kuddisse sirruhu'l-celif hazretlerinin dergâh-ı şeriflerine post-nişin bulunan zât tarafından post-nişin olup ber-vech-i meşrûta amel eyleye deyû ta'yîn-i şurût ve kuyûd ve tebyîn-i ukûd birle..."	3 Şaban 1299 (20 Haziran 1882)	608(1)/168-195

7	el-Hâcc Abdullah Efendi bin Hüseyin Efendi Vakfı	İstanbul	➤ "...İstanbul'da Topkapı hâricinde Tekyeci mahallesinde Fazlı Paşa caddesinde Tarikat-ı Aliyye-i Bektaşîyye Dergâhı itihâz olunan mükerrem dört numarolu hânede sâkin zâtı zeyl-i vesikada muharremü'l-esâmi müsîlîmîn ta'rîfleriyle mu'arref mezkûr Dergâh bâbâsı el-Hâcc Abdullah Efendi bin Hüseyin Efendi Galata Mahkemesi'nde meclis-i şer'-i münîrde mezkûr dergâhda mukîm tarikat-i aliyye-i mezkûre müntesiblerinden İhsan Bey ibn Rıfat Bey muvâcehesinde..." ➤ "...tevlîyet-i mezkûre ben hayâtımda oldukça kendi uhdemde ve dâr-ı âhirete irtihâl eylediğimde mezkûr dergâhda mukîm bulunan kudemâ-i dervîşândan mücerred babagândan tarîk-i mezkûre ehil olan zât mütevellî ola ve şâyed dergâh-ı mezkûrede muktedir ve ehil kimesne olmadığa takdîrde mezkûr dergâh müntesibinin re'yleriyle ehil ve münâsib olan zât mütevellî ola ve şâyed mezkûr dergâhda ehil babagân bulunmadığı takdîrde Kırşehir'i'nde kâin Tarîk-i Aliyye-i Bektaşîyye'den bi'l-fi'l dede bâba bulunan ve ifâ-yı vazîfe iden zât tarafından tensîb olunacak muktedir ve ehil bâba mütevellî ola ve şûrüt-ı vakfıma bi-hakkın ri'âyet oluna ve tamâmıyla ifâ oluna ve beher hafta mezkûr dergâhda icrâ-yı âyin-i ruhanî ifâ oluna deyu ta'yîn-i şûrüt ve tebyîn-i kuyûd ile fâniğân anî-ş-şevâğîl mütevellî-i mûmâ-ileyhe teslîm eyledikden sonra..." ➤ "...vâkıf-ı mûmâ-ileyh el-Hâcc Abdullah Baba tekrâr meclis-i şer'de takrîr-i kelâm idüp ben bi-emri'llâhi te'âlâ vefât eylediğimde evvelen vech-i mesnûn-i şer'î üzere techîz ve tekfîn ve levâzım-ı defnîm ifâ oluna ve ba'de'l-yevm lâbis oldığım köhne libâsım dahî dâhil olduğu halde kâffe-i melbûsât ve mefrûşât ve ism-i mâl itlâk olunur bi'l-cümle emvâlîm ahz ve kabz olunarak duyûn-ı müsâbetem zuhûr ederse edâ ile mütebâkîsî bâba olacak kimse yedinde hîfz ve lüzûmunda mezkûr dergâhda meskûn fukarâ-i dervîşân ve müntesibîn ihvân içün sarf idile deyu vasiyet eyledim ve işbu vasiyetimin tenfizinden icrâsına dahî Kırşehir'i'nde Tarikat-ı Aliyye-i Bektaşîyye'de bi'l-fi'l Baba bulunan Mehmed Salîh Efendi ile mezkûr dergâhda mukayyed ihvândan Abdullah Efendi ibn Dervîş ve Yakub Âğa ibn Dervîş ve Kassab İbrahim Efendi ibn Yahya ve Kassab İlyas Efendi ibn Behlül'den her birine münferiden müctemî'an icrâ-yı vesâyet imnek üzere kavillerine mevkûfe vâsî-i muhtâr nasb ve ta'yîn eyledim didikde..."	2 Muharrem 1338 (27 Eylül 1919)	609/147-184
---	--	----------	---	------------------------------------	-------------

8	Abdullah Dede Baba Efendi İbn Hasan Dede Efendi Vakfı (zeyl vakfiye)	İstanbul	➤ "... Tarık-ı Sâdât-ı Bektaşîyye'den ve güzideğân-ı muhibbân-ı Hanedân-ı Ehl-i Beyt-i Muhammedîye'den Mahmiye-i İstanbul'da Topkapu hâricinde nâm reşâdetleriyle binâ ve inşâsına muvaffâk oldıgı dergâh-ı şeriflerî hâlâ post-nişini olub medine-i Üsküdar'da Topgar Hamza mahallesinde doksan numuru lu hâmede mesâfere-i şeref mukim reşâdetlü el-Hâcc Abdullah Dede Baba Efendi İbn el-merhûm Hasan Dede Efendi meclis-i şer'-i şerif-i enver ve mahfel-i dîn-i münîf-i ezherde ikrâr-ı tâmmın ve takrîr-i kelâm idüp..." ➤ "...galle-i vakf-ı mezkûrdan münâsib bir mikdâr akçe sarfiyla beher sene Asr-ı Muharrem'de bir hafta içinde usul ve erkân ehl-i edâ üzere tabh-ı aşure icrâsıyla ve ta'âm idile ve hatemât-ı şerife kırâ'ât buyurula ve mersiyye-i dilsüz-i Kerbela tilâvet idile ve hâsıl olan ecr ve mesûbâtı evvelen ve bî'z-zât Hâce-i kânât ekmel-i mevcûdât sultân-ı serîr-i levlâk burhân-ı'l-asfiyâ şefî'-i rûz-i cezâ sedd-i sbteyn a'lâ hazret-i Ahmed-i Mahmud Muhammedini'l-Mustafa sallâ'llâhu te'âlâ aleyhi vessellem Efendimiz hazretlerinin ravza-i seniyye-i sa'âdetlerine ve rûh-i akdes-i nübüvvet penâhlarına ihdâ ve takdîm buyurula ve cemî'-i peygamberân-ı zîşân salavâtü'llâhi melikî'l-deyyân hazretünün ve siyyemâ cevher-i nübüvvetin sadefi ebeveyn-i Ahmedî cenâb-ı Hazret-i Abdullah ve cenâb-ı Hazret-i Amine ve ammeyni'l-mükerrermeyn el-Hamza ve'l-Abbas ve çehâr-yâr-ı güzîn bâ-safâ ve siyyemâ sultânü'l-evliyâ esedu'llâhi'l-gâlib cenâb-ı şâh-ı vilâyet İmâm el-Hazret-i Ali İbn Ebu Talib kerrema'llâhu vechehu ve radiyâ'llâhu anhu'l-vâhibu ve hafideyn-i zevi'l-ihtirâm İmâm Hasan halaku'r-rızâ ve İmâm Hüseyin Sultân-ı Şehidân-ı Kerbela ve Cenâb-ı Hazret-i Faimeu't-Tâhireti'z-Zehra ve ezvâc-i Resûl-i Kibriyâ salavâtü'llâhi ve rıdvânü'llâhi te'âlâ aleyhim ecma'ın hazretünün rûh-ı kudsiyânelerine ihdâ kılma ve bi'l-cümle pîrân-ı âcizân ve ulemâ-i zevi'l-ihtirâm ve hâdimin fukarâ ve hasseten sultân-ı'l-âşikin cenâb-ı Hazret-i Hünkâr Hâcî Bektaş Velî Muhammed Abdurrahman el-Harsanî (Horasanî) kuddise sirruhu'l-celî hazretlerinin ve sair güzideğân ve meşâyih-i zevi'l-fazl ve'l-kerem ve şühedâ-yı benâm ve hânigâh-ı mezkûrum civârında medfûnün bi'l-cümle sadât-ı hamzaviye ve sair bi'l-cümle mü'mininin ve mü'minâtın ervâh-ı şeriflerine ve hasseten ebeveynim ile azîz-ı ekremin Mısırlı Abbas Dede Baba Efendi'nin rûh-ı şeriflerine ihdâ kılma..." ➤ "...bi-emri'llâhi te'âlâ irtihâlimde dergâh-ı şerif-i mezkûrumun hulefâ ve muhibbânı beyinde olunacak intihâb ve re'yleri üzere Tarikat-i Aliyye-i Bektaşîyye'den bi-kemâliha sülûk ve erkânı bilür bir zât mücerred olunarak hânigâh-ı mezkûruma post-nişin bâba ta'yîn idile ve fukarâyı dervişânâ usûl-i vakfiyyemde muharrer oldıgı üzere ifâ-yı hüsn-i hizmet eyleye ve işbu hâmiş-i vakfiyemin vakfiye-i mezkûrumdaki şurûdan bu cihetlerini ilâve ve vakf-ı mezkûruma zeyl olunması..."	24 Receb 1338 (13 Nisan 1920)	609/148-185
---	---	----------	---	----------------------------------	-------------

9	Şeyh Mehmed Ali Lütfü Baba Efendi Mehmed Nuri Dede Baba Vakfı	Üsküdar	➤ "...Çamlıca-i Kebir'de zâviye derûnunda Kabristan'da medfûn Tahir Baba Efendî'nin kabri ittisâlindeki pederim merhûm için ser-kâfile-i rûsulî-i enbiyâ aleyhi efdâlû's-salâtü ve ekmelû't-tahaya efendimiz hazretlerinin menkibet-nâme-i vilâdet-i bahîrû's-sa'âdetleri krâ'ât olunup hâsıl olan ucûr ve mesûbâtü efdâl-i mevcûdât Hazret-i Muhammedini'l-Mustafa sallâ'llâhu te'âlâ aleyhi vessellem efendimiz hazretlerinin Ravza-i Mutahhara'larına ve sair enbiyâ-yı fihâm aleyhimi's-salâtu ve's-selâm ve çârâyâr-ı güzîn ve ebeveyn-i muhteremeyn ve evzâc-ı mutehherat ve evlâd-ı kirâm ve siyyema İmâm Hasan er-Rıza İmâm Hüseyin şâh-ı şehid-i Kerbela ve bi'l-cümle ashâb-ı kirâm zevi'l-ihitrâm rıdvânû'llâhi te'âlâ aleyhim ecma'in hazerâtının ervâh-ı pür-fütûh-ı kudsiyelerine ve bi'l-cümle mütehedîn ve müfessirin ve muhaddisin ve müellifin ve meşâyih-i vâsılın ve ulemâ-yı âmilin ve bi'l-cümle güzeşteğân-ı kâffe-i mü'minin ve mü'minâtın ervâh-ı şeriflerine ihdâ ve ben lâbis-i libâs-ı hayât oldukça selâmet-i dâireynin için du'â ve vefâtında benim ve pederim müteveffa-yı mümâ-ileyh el-Hâcc es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Nuri Dede Baba ve Tahir Dede Baba ve sair akrabâ ve ta'allukâtın ve sair ihvân-ı kirâmın ve siyyema şühedâ-yı hüriyyet ve mücâhidin ve şühedâ ervâh-ı şeriflerine ihdâ oluna..." ➤ "...ben lâbis-i libâs-ı hayât oldukça zikr olunan türbedârlığı ve tevliyeti taksime ba'de vefâtı batnen ba'de batnîn evlâdının ve evlâd-ı evlâdının zükûr ve ekber ve ersed ve aslâhına ve'l-iyâzu bi'llâhi te'âlâ sulâlem munkarız olur ise Hacı Bektaş Velî Hânigâhı'nda seccâde-nişîn bulunan Dede Baba Efendi hazretleri imkânlarıyla Bektaşîyye'den aslâh ve ersed olan zâtı vakfıma mütevellî verese-i mezkûreye türbedâr ola..."	12 Cemaziyelahir 1330 (29 Mayıs 1912)	609/198-239
10	Ali Ulvi Baba İbn Ali Vakfı	İzmir	➤ "...ben hayâtında oldukça vakf-ı mezkûrma kendim mütevellî ve dergâh-ı şerif-i mezkûrda post-nişîn olup dilediğim gibi tasarruf eyleyeyim oldum ki vefât ider ve bu câh-i fenâdan çıkub gider isem evlâd-ı zükûrundan ekber ve ersedi post-nişîn ve kerînem Nahide Hanım mütevellî ola ve kerînem mezbûrenin vefâtında evlâd-ı inâsından ekber ve ersedi mütevellîye ola ve ne'ûzu bi'llâhi evlâd-ı zükûr ve inâsının nesli ba'de'l-inkirâz vakf-ı mezkûrlarına Ankara'nın Kurşehir sancagının Mucur kazasının Hacı Bektaş nâhiyesinde vâkı' pîr-i tarikat Hacı Bektaş Velî hazretlerinin dergâh-ı şerifleri post-nişîni mütevellî ola ve dergâh-ı şerif-i mezkûrda âyin-i Bektaşîyye icrâ ve emlâk u emvâl-i mezkûrem dergâh-ı şerif-i mezkûre merbût ola ve eşcâr-i mezkûrenin mahsûl ve semerâtı dergâh-ı şerif-i mezkûr post-nişînin tensib ideceği vehile dergâhda mesârif-i zarûriyesine harc ve sarf idile ve emlâk-i menkûle-i mezkûre dahi dergâh-ı şerif-i mezkûrun it'âm-i ta'âmında dervişân ve misâfirinin bulundukları zamanlarda isti'mâl idile ve koyunları sütü dahi zuvâra ikram idile ve bunların tekessüründe mütevellî ve post-nişînin diledikleri sûrette isti'mâl ve modelleri dergâhın havâyic-i zarûriyyesine..."	12 Rebiulahir 1338 (4 Ocak 1920)	610/131-168

11	Şeyh Ali ibn Şeyh Abdülkadir Vakfı	Edirne	➤ “...Edirne kazâsına muzâfe Çöke nâhiyesine tâbi’ Boyluca Baba nâm karye ahâlisinden ve karye-i mezburde medfûn-ı merhûm Boyluca Baba Türbesi’nin berât-ı şerif-i âlişân ile türbedârı olup Mahmiyye-i İstanbul’da Mahmud Paşa-yı Veli Câmi’-i şerifi kurbünde Tahtahan’da misâfîren sâkin sâhibü’l-hayrât ve’l-hasenât Bektaş Şeyh Ali ibn Şeyh Abdülkadir ibn İbrahim meclis-i şer’-i şerif-i Ahmedîde vakf-ı âti’z-zikre li-ecelî’t-tescil mütevellî nasb ve ta’yîn eylediği Bektaşî Seyyid Derviş Mustafa bin Ahmed mahzarında ikrâr ve i’tirâf idüp silk-i mülkünden münselik olup karye-i mezburde merhûm-ı mezbur Boyluca Baba Türbesi kurbünde vâkı’ bir taraftan Çölmek karyesi ve bir taraftan Akpınar karyesi ve bir taraftan Miradîci karyesi ve bir taraftan Beylik karyesi ile mahdûd kendi mâlîmla müceddeden binâ ve ihdâs ve i’marât eylediğim iki bâb oda ve bir sofa ve bir ahûr ve bir fırın ve üç gözlü bir anbar ve meydân ve havlıyı müstemil Bektaşî Tekyesi ...” ➤ “...şöyle şart ve ta’yîn eyledim ki ben hayâtta oldukça zikr olunan tekye ve eşcâr ve eşyâ-i muharre-i merkûmeye kendim mutasarrıf olup bi-emri’lâhi te’âlâ vefât eylediğimde evlâd-ı zükûrünün ekberi batnen ba’de batnin mutasarrıf olup ba’de’l-inkrâz benden münib dervişânının aslâhı mutasarrıf olup ba’de’l-inkrâz Dimetoka kazâsında medfûn-ı merhûm Fezek Velu Sultan dervişânının aslâhı mutasarrıf olup anlar dahi bi’l-külliye mutasarrıf olur ise Tarîk-i Bektaşîyye’den İnabatlu dervişânın aslâhı mutasarrıf ola...”	4 Zilkade 1136 (25 Temmuz 1724)	623/233-227
12	Şeyh Muhammed Efendi ibn Mustafa Vakfı	Edirne	➤ “...Mahmiyye-i Edirne mahallâtından Safca Murad mahallesinde sâkin Bektaşî hulefasından olup sâhibü’l-hayrât ve’l-hasenât Şeyh Muhammed bin Mustafa nâm kimesne...” ➤ “...şöyle şart eyledim ki menzil-i mahdûd-ı mezkûrda hayâtta oldukça kendüm sâkin olan vefâtından sonra Bektaşî fukarâlarından ve tekmi’l-i tarikat eyleyenlerden ta’yîn eylediğim kimesne fukarâlarıyla ve andan sonra Bektaşî fukarâları bir yere cem’ olup ihtiyâr eyledikleri hallâkile mevsûf bir kimesneye hâkimü’l-vakt re’y-i şerifleri ile menzil-i mezbur içinde şeyh olup mülkâbelesinde ruhuçün beher cum’a geceleri ba’de’t-tevhîd üçer ihlâs-ı şerif ile üçer salâvât-ı şerife krâat eyleyüp sevâbını zevceme ihdâ eyleyeler ve vakf-ı mezburun tebdîl ve tağyîri merreten ba’de uhurâ yedimde ola...”	18 Muharrem 1125 (14 Şubat 1713)	623/237-233

13	Bektaşî Şeyhi Ali bin Şeyh Abdülkadir Vakfı (zeyl vakfiye)	Edirne	➤ “...Edirne kazâsına muzâf Çöke nâhiyesine tâbî’ Boyluca Baba nâm karye ahâlisinden ve karye-i mezbûrede medfûn merhûm Boyluca Baba Türbesi’nin berât-ı şerif-i âlîşân ile türbedârı olup Mahmiyye-i İstanbul’da Mahmud Paşa-yı Veli Câmî’-i şerifi kurbünde Tahtahân’da misâfren sâkin sâhibü’l-hayrât ve’l-hasenât Bektaşî şeyhi Ali eş-Şeyh Abdülkadir bin İbrahim meclis-i şer’-i şerif-i Ahmedî ve mahfel-i dîn-i münîf-i Muhammedî’de vakf-i âti’z-zikre li-ecel’t-tescîl mütevellî nasb ve ta’yîn eylediği Bektaşî Seyyid Dervîş Mustafa bin Ahmed mahzarında ...” ➤ “...şöyle ta’yîn ve şart eyledim ki hayâdda oldukça zikr olunan tekye ve eşcâr ve eşyâ-i muharre-i mekûme kendim mutasarrıf olup bi-emri’lâhi te’âlâ dâr-ı fenâdan saray-ı bekâyâ irthâl eylediğinde evlâd-ı zükûrünün ekberi batnen ba’de batnîn mutasarrıf olup ba’de’l-inkırâz benden münîb dervîşânının aslâhı mütevellî olup ba’de’l-inkırâz Dimetoka karyesinde medfûn merhûm Kızıldeli Sultan dervîşânının aslâhı mutasarrıf olup anlar dâhi bi’l-küllîye münkarız olur ise Tarîk-i Bektaşîye’den inâyetlî dervîşânın aslâhı mutasarrıf ola...”	4 Zilkade 1136 (25 Temmuz 1724)	623/274-296
14	Arız Baba Zaviyesi Şeyhi Dervîş Mustafa ibn Şeyh Ali Vakfı	İstanbul	➤ “İşbu kitâb-ı sıhhat-nisâbın tahrîr ve inşâsına bâ’is oldur ki Tarîk-i Bektaşîye’den olup Vilâyet-i Rumeli’nde Havâss-ı Mahmud Paşa kazâsında vâkı’ Bektaşîlere meşrûta olan Arız Baba Zaviyesi’nin meşâhat ve tevliyet ve nezâretine bâ-berat mutasarrıf olan sâhibü’l-hayrât Dervîş Mustafa bin Şeyh Ali nâm kimesne...” ➤ “...meşâhat ve tevliyet ve nezâretine mutasarrıf olduğum mezbûr Arız Baba Zaviyesi bundan akdem murûr-ı eyyâm ile bi’l-küllîye harâb olmağa eser-i binâ kalmayup arsa-i sırfı kalmagın ben ol arsa-i sırfı üzerine kendi mâlüm ve (.) ile nefsim için bâ-emir-i misâfir odası ve bir ahuru ve bir kebir sefer sâyesi ve bir kebir samanlık ve orta sofalı iki göz bir anbar ve çeşme üzerine on iki kepenk ortası şadırvanlı bir köşk ve üç sofa ve kubbeli bir türbe ve dört bâb ve iki sofa ve kenîfi bir harem evi binâ ve eşcâr-ı müsmire ve gayr-i müsmireli bir bahçe ve yirmi dönüm mîkdân bir bâb ihdâs itmişdim...” ➤ “...şöyle şart eyledim ki zikirleri sebk iden ebniye ve emlak ve içinde olan eşyaya mutasarrıf olan ve fevâtından sonra zâviye-i mezbûrede tevellüd idüp Tarîk-i Bektaşîye’ye sâlik ve meşâhata lâayk evlâdım ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdım mutasarrıf olalar ba’de inkırâz-ı evlâd kendi terbiyende neşv ü nemâ bulan küçüklüğüm mutasarrıf olalar anların dâhi inkırâzından sonra merhûm Kızıl Veli Sultan Zaviyesi’nde neşv ü nemâ bulan küçüklüğüm aslâhı mutasarrıf olalar...”	20 Cemaziyelahir 1133 (18 Nisan 1721)	623/350-350

18	Receb Paşa Vakfı	Kalkandelen	➤ “Medîne-i Kalkandelen civârında vâkı’ e’imme-i kirâmdan merhûm Sersem Ali Baba Zâviyesi’nin hâlen post-nişini olan es-Seyyid Ahmed Zeyd Takvâ’nın rikâb-ı hümayına takdim eylediği arzuhâll...” ➤ “... Vilâyet-i Rumeli’de Kalkandelen kazâsında vâkı’ Tarîk-i Bektaşîyye’den Sersem Ali Baba Zâviyesi için...” ➤ “... mütevellî nasb ve ta’yîn buyırdıkları meşâyih-i Tarikat-i Bektaşîyye’den Mehmed Nurullah Baba ibn İsmail mahzarında bi’l-vekâle ikrâr-ı sahîh-i şer’î ve i’tirâf-ı sarîh-i mer’î idüp...” ➤ “... sâliful-beyân çiftlikât-ı mütte’addide ve bağât ve bahçeler ve korular ve hayvanât-ı merkûme vakf-ı mezkûrma mütevellî olanlar sâire-i evkâf mütevellîleri gibi tasarruf eyleyüp hâsıl olan gâlesinden mârûl-beyân ve inşâsına muvaffak bi’l-hayr oldığım Sersem Ali Baba merhûmun zâviyesinde âyende ve revendeye ve Tarîk-i Bektaşî fukarâsına külle yevmin ve leyletin i’tâm-ı ta’âm olma...” ➤ “... vakf-ı mezkûrma lâbis-i libâs-ı hayâtâda oldıkça bâlâda mezkûr yevmî dört akçe vazife ile evvelâ kendim mütevellî olup bi-emri hâlık şerâb-ı memât-ı zâik ve lezât-ı müştehiyyât-ı dünyâdan kat’î alâka eylediğimde vakf-ı mezkûrma mutlaka evlâdım ve evlâd-ı evlâdım ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdım batnen ba’d de batnin mütevellî olup vazife-i mezkûreye mutasarrif ola ne’üzü bi’llâh min-kahril-l-feyyâz ba’d de inkırâz-ı küll vakf-ı mezkûrem medîne-i Dimetoka kazâsında vâkı’ tarîk-i mûmâ-ileyhden es-Seyyid Kızıl Deli Sultân kuddise sirrehû el-meliki’l-müste’ân hazretlerinin âsitanelerinde post-nişin bulnanlara meşrûta olup vazife-i mezkûreye mutasarrif olalar ve vakf-ı mezkûrma âsitâne-i aliyyede dergâh-ı âlî dâmet mahfûfêhû bi’l-meâlî Yeniçerileri Ağası bulnanlar nezâret buyurup bâlâda zikr olman yevmî dört akçe vazifeye mutasarrifolalar ve sâliful’z- zikr Sersem Ali Baba Zâviyesi’nde hâlen post-nişin olan mürşid-i kâmil ârif-i bi’llâh es-Seyyid Ahmed Baba yevmî dört akçe vazife-i mezkûre ile nezâret idüp ba’d de vefâtü zâviye-i mezkûrede post-nişin olanlar nezâret eyleyüp vazife-i mezkûra mutasarrif olalar ve yine kutbül-ârifin sultân-ı kâmilin gavsül-vâsilin hazreti Hâcî Bektaş Velî kuddise sirrehû’l-âli hazretlerinin âsitaneleri’nde seccâde-nişin bulnan e’imme-i kirâm efendiler yevmî dört akçe vazife ile nezâret buyuralar...”	3 Zilkade 1215 (18 Mart 1801)	629/4-3(1)
----	------------------	-------------	---	----------------------------------	------------

21	Feyzullah Baba İbni İsmail Efendi Vakfı	İstanbul Üsküdar	➤ “... Tarikat-ı Aliyye-i Bektaşîyye’de Fenci Baba dimekle arif Feyzullah Baba ibni İsmail ibni Hattat Mehmed Efendi...” ➤ “...lâbis-i libâs-ı hayât oldukça sâkin ve mutasârrıf olup peyk-i ecel peş-i rahîme delîl ve hayât-ı vücûdum ‘adem-i tebdîl olundukda hâlen sâkin olduğum tekyemde ve menzil-i mezkûrda yerime merkûm el-Hâcc Mehmed Şerîmî Baba sâkin ve mutasârrıf ola ol dâhî eser-i tarîkime âzîm ve semt-i bekâya kadîm oldukda mukaddeme yerime ta ‘yîn eylediğim Dervîş Salih bin Hasan sâkin olup ba ‘dehû terfih-i vâkfîyyem ile ‘amel oluna ve bi’l-cümle meşrûtn lehûm mutasarrıfları olur ise merkûm el-Hâcc Mehmed Şerîmî Baba’nın karndaşı el-Hâcc Mustafa sâkin ola ba ‘dehû benim hulafâmın hulafâları münkârizler olur ise merkûm el-Hâcc Mehmed Şerîmî Baba’nın Tarikat-ı Aliyye-i Bektaşîyye’ye müntesib hulefâsının aslah ve eşedi menzil-i merkûm ve tekye-i mezkûrunda post-nîşin olup sâkin ve mutasârrıf ola deyu ta ‘yîn-i şurût ve tebyîn-i kuyûd birle...”	7 Zilkade 1217 (1 Mart 1803)	744/298-89
22	Hâfız Mustafa İbn Yahya bin Mehmed Fevzi Vakfı	İstanbul	➤ “... menzil-i mezkûru civârında medfûn Mehmed Baba ve es-Seyyid el-Hâcc Perişan Baba ve İpek Ahmed Baba türbelerinde türbedâr olanlara meşrûta olup her asrda türbedâr bulunan zât menzil-i mezkûra sâkin ve mensûb ola ve nakd-i meblağ-ı mezkûr dört bin guruş dahî rehn-i kavî ve kefil-i melî ve lede’l-hâcce ikisinden biri ile bâ-yed-i mütevellî onu on bir buçuk hesabı üzere alâ vecih’l-helâl istîrâh olunup türbe-i mezkûralarda be-ve nemâsından senevî on iki vukiyye revğan-ı zeyt iştirâ’ olunup türbe-i mezkûralarda be-her gece birer ‘aded kandil ikad olına ve yine galle-i merkûmeden vilâyet-i Anadolû’da Ankara sancağında defn-i hak-i itrnak olan Hacı Bektaş Velî kudûse sirruhu’l-celîl hazretleri türbe-i şerifesinde türbedâr bulunan zâta senevî otuz guruş irsâl ve i’tâ olına ve yine galle-i merkûmeden be-her sene Muharremi’l-harâmının on üçüncü günü menzil-i mezbûr aşûre tabh ve gelen zuvvârâ it’âm olup kâffe-i levâzımatı için senevî üç yüz yigirmi guruş virile ve vakf-i mezkûr ben hayâtta oldıkça ben ve ba ‘de’l-vefât müşârun-ileyh Hacı Bektaş Velî hazretleri türbe-i şerifesi türbedârı bulunan zâtın inhâsıyla mücerred ve ehl-i erbâb ve müstehâk bir kimesne mütevellî olup galle-i mezkûreden senevî yigirmi guruş vazîfe-i tevliyyet ola...”	27 Zilhicce 1284 (20 Nisan 1868)	988/139-55

Yukarıda tablo halinde verdiğimiz ve arşivde temas ettiğimiz vakfiyesi mevcut olan Bektaşî vakıflarındaki “*Vakfiyelerde Geçen Tarikat-i Bektaşîyye’ye Dair Söylem, Dil ve Terminoloji*” kısmı incelendiğinde muhtevaya dair bazı çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Tespiti yapılan 22 vakfın hemen hemen tamamında Hacı Bektaş Velî ifadesi geçmektedir. Bu durum vakfiyelerde Ser-Çeşme’nin önemli bir merkez olduğunun işaretidir. Keza Bektaşî vakıfları ile ilgili işlemlerde Hacı Bektaş post-nişininin etkin rol oynadığı anlaşılmaktadır. Zira tekke, türbe, dergâh ve zaviyelere ait olarak kurulan bu vakıflarda mütevellî başta olmak üzere zaviyedar, türbedar vb. görevlere Hacı Bektaş Velî Dergâhı post-nişini icazetnamesi ile atamalarının yapıldığı anlaşılmaktadır. Bilhassa vâkıfın kendisi ve soyunun tükenmesi halinde söz konusu görevler için Hacı Bektaş Velî Dergâhı post-nişininin belirleyici rolü ön plana çıkmaktadır. Esasen bu belirleyici rolü birkaç örnek ile Seyyid Kızıl Deli Sultan Dergâhı post-nişini ile Abdal Musa Sultan Dergâhı post-nişini nezdinde de gözlemlemek mümkündür. Bu bağlamda Balkan coğrafyasında kurulan bazı vakıflar özelinde Seyyid Kızıl Deli Sultan Dergâhı post-nişini ve Batı Anadolu yöresinde ise Abdal Musa Sultan Dergâhı post-nişini belirleyici rol üstlenmiştir ki bu durum Tarikat-i Bektaşîyye’nin Anadolu ve Rumeli’deki diğer mihenk taşlarına işaret etmektedir. Öte yandan Bektaşîlik vakfiyelerde müstakil bir tarikat veya yol (tarîk) olarak, mensupları ise İmam Ali üzerinden Elh-i Beyt’e dayanmasından dolayı seyyid³ şeklinde belirtilmiştir.

Vakfiyelerden yapabileceğimiz bir diğer çıkarsama ise; Bektaşî tekke ve zaviyelerine ait vakıfların temel amaçlarından birinin fukara olarak ifade edilen görevliler ile o havalideki sakinler ve gelip-geçen misafirlerin temel barınma ve beslenme ihtiyaçlarının temini için kurulduğu yönündedir.

Vakfiyelerdeki özellikle dikkat çeken bir diğer husus; dil ve anlatım kurgusu bağlamında bakıldığında Alevî-Bektaşî terminolojisinde yaygın olarak kullanıldığını bildiğimiz “baba, dede, dedebaba, derviş, pîr, sultan, pir-i tarikat, dergâh vb.” unvanlar sıklıkla kullanılmıştır. Bu kullanım “*yol dilinin*” dönemin Osmanlı vakıf yazın literatüründe nispeti ölçüsünde kabul gördüğünün de bir işaretidir. Bu bağlamda görevlilerin isimlerinin Hasan, Hüseyin, Ali, Zeynelabidin, Mehmed, Tahir, Mustafa, İbrahim ve Abdullah şeklinde Ehl-i Beyt’e ait olması da dönem isimlendirmesindeki hassasiyeti ortaya koymaktadır. Onomastik ilmi bağlamında Alevî-Bektaşîlerin bu türden isimleri tercih ettikleri ve bunların da vakıf kayıtlarına yansıdığı söylenebilir. Öte yandan Abdullah Dedebaba Efendi ibn Hasan Dede Efendi Vakfı’nın 24 Receb 1338 (13 Nisan 1920) zeylinde geçen “İmâm el-Hazret-i Ali ibn Ebu Talib kerrema’llâhu vechehu ve radiya’llâhu anhu’l-vâhibu ve hafideyn-i zevi’l-ihtirâm İmâm Hasan halaku’r-rızâ ve İmâm Hüseyin Sultân-ı Şehidân-ı Kerbela ve Cenâb-ı Hazret-i Fatımetu’t-Tâhireti’z-Zehra” şeklindeki ifadeler Alevî-Bektaşî hafızasının canlı tutulduğuna da dalalet etmektedir.

Son olarak Bektaşî vakıflarındaki ürün deseni ve gider kalemleri hakkında da bir şeyler söylenebilir. Tekke, zaviye, dergâh ve zaviyelerin onarımı, yıllık veya belirli sürelerle bakımının yapılması, kısaca yapının ayakta tutulması için aktarılan meblağlar vakıfların en diri gider kalemlerini oluşturmaktadır. Zira vakfın işleyişi ve işlenirliği için bu şarttır. Devamında vakfiyelerde belirtilen görevlilerin beslenme ve barınma giderleri gelir. Bektaşî süreğinin devamı ve yaygınlığı için talebe yetiştirilmesi, dervişlerin bulunması ve bunlar için uygun ortamın sağlanması oldukça

3 “Evlâd-ı kirâm ve siyyema İmâm Hasan er-Rıza İmâm Hüseyin şâh-ı şehid-i Kerbela...” VGMA.609/198-239.

önemsenmiştir. Nihayet bu tür gider kalemleri karşılığında yapının bulunduğu bölgenin coğrafi ve iklimsel özelliklerine göre arpa, buğday, bulgur, pirinç, nohut vb. tahılların yanı sıra zeytin ve zeytin yağı gibi meyvelerden kurulu bir gelir kaleminin tesis edilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Tarımsal ürünlerin gelir kalemi olmasının yanında diğer vakıflarda olduğu gibi bazı vakfedilen gayrimenkullerin kira gelirleri ile para vakıflarının da gelir getirici olduğunu belirtmek gerekir.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin yayıldığı coğrafyalardaki bütün şehir, kasaba ve köylerdeki sıradan insanlar ve yöneticiler, dinî aidiyetleri farketmeksizin vakıf kurma yoluna gitmişlerdir. Yani vakfetme kültürünün, sadece Müslümanlara ait olmadığını aynı zamanda diğer dinî gruplarda da mevcut olduğunu söyleyebiliriz. Hemen belirtmeliyiz ki söz konusu vakfetme ameliyesinde başat dinî grup Müslümanlar olup Hristiyan ve Yahudilerin kurmuş oldukları vakıfların sayısı oldukça azdır. Oransal miktarlar bir tarafa bırakırsak, Osmanlı vakıf tatbikatında vakfin sürdürülebilirliğinin ve sürekliliğinin temini için hukukî bağlayıcılık kurallarının hemen hemen bütün vakıflar için ortak olarak uygulandığını söyleyebiliriz. Diğer bir ifade ile vakfi kuran çeşitli dinî ve veya mezhepsel grupların farklılığına bakılmaksızın hepsinde hukukî tek tiplilik mevcuttur. Bu cümleden olarak vakfin bağlayıcılığı hususunda esas alınan Hanefî fıkhi olmasına rağmen fikhî görüş olarak mezhebin kurucusu olan Ebu Hanîfe'nin kendisi değil onun öğrencileri Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in görüşleri esas alınmıştır. Bu çerçevede Bektaşî vakıflarının hukukî temeli ana yapı ile uyumlu ve birebir aynıdır. Ancak söz konusu bu vakıfların muhteva özellikleri ise diğer bütün vakıflarda olduğu gibi farklılık arz etmektedir. Bilhassa bu vakıfların gelirlerinin yönetiminde ve istifade edilmesinde tarikatın mensupları ön planda tutulmuştur. Esasen bu durumu sadece Bektaşî vakıfları için söylemek doğru olmaz. Zira bu karakteristik yapı bütün dini gurup ve mezhepler için de geçerlidir. Söz gelimi Mevlevî menşeli vakıflarda da vakfin idaresinde ve vakıftan istifadede kendi tarikatlerinin mensupları ön planda tutulmuştur. Keza bir Ortodoks Rum vakfının yönetiminde ve ondan istifade edilmesinde yine o mezhebin mensupları öncülenmiştir. Bütün bunlar bize göstermektedir ki Osmanlı Devleti'nde kurulan bir vakfın mezhep veya tarikat olarak bir aidiyeti varsa kendi mensuplarına hizmeti ön planda tuttukları, ancak genel bir vakıf olarak kurulmuş ve herhangi bir kimliğe matuf değil ise gerek idaresinde gerekse de ondan istifadede çeşitliliğin olabileceği görülmektedir.

Netice itibarıyla "Tarikat-i Bektaşîye"ye mensup olan vakıfların hukukî bağlayıcılığı, yönetimi ve kendisinden istifade edilmesi meselesinde genel anlamdaki Osmanlı vakıf hukukunun ve vakfetme kültürünün etkili olduğu hatta belirleyici olduğu söylenebilir. Bundan mütevelliddir ki Bektaşî vakıflarının daha erken zamanlardan beri mevcut olduğu ve zamanla sürekli kurulmaya devam ettiği ve hatta diğer muadilleri gibi işlevselliğini de hiç yitirmede, böylece hizmet amaçlarını hep canlı tuttuğu söylenebilir. Diğer bir ifade ile Osmanlı toplumsal yapısının dinî cemaatler merkezinde örgütlenmesinin bir yansıması olan bu durumun normal olduğunu ve hatta uygulamalarda devlet tarafından bizatihi izin verildiğini belirtmemiz gerekmektedir.

Kaynaklar

1. Arşiv Kaynakları

0.1. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA.)

Vakfiye Defterleri (VGMA.VKF.d) no: 577, 578, 580, 597, 604, 608/1, 609, 610, 623, 626/1, 627, 628, 629, 734, 742, 744, 987, 988.

2. Telif ve Tetkik Eserler

Alandağlı, Murat. "Hurûfât Registries as Sources for Alevi-Bektashi History: The Case of Mecitözü". *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association*. 11/2: 101-122. Indiana University Press: 2024.

Alandağlı, Murat. "Kuyûd-ı Kadîme Arşivi Tahrir Defterlerine Göre Dimetoka'daki Kızıl Deli Sultan Vakfı", *Tarih Boyunca Rumeli Coğrafyasında İlim, İrfan ve Hikmet, (14-15 Mayıs 2022)*. İslami İlimler Araştırma Vakfı. 269-295. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2022.

Alandağlı, Murat. "İdarî ve İtikâdî Boyutuyla Hacı Bektaş Kazası (Hurûfât Kayıtlarına Göre)". *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi*. 16/2 (01 Aralık 2023)/695-735.

Alkan, Mustafa. "Hacı Bektaş-ı Velî Zâviyesi Vakıfları (16. Yüzyıl)", 2. *Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni (17-18-19 Ekim 2007)*. C.II. 955-968. Ankara: Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Yayınları, 2007.

Altı, Aziz. *Balkanlarda Bektaşilik, XVII-XVIII. Yüzyıllar*. Ankara: La Kitap Yayınları, 2019.

Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fikhiyye Kamusu*. C. 4. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1992.

Ceyhan, Muhammed. Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Mülk ve Vakıf Edinimi (18. Yüzyıl). *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi*. Ankara: 2016.

Çevrimli, Nilgün. "Vakfiyeler Işığında Hacı Bektaş Velî Tekkesi ve Bazı Bektaşî Tekke ve Türbeleriyle İlişkileri". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*. 94 (2020): 95-116.

Faroghî, Suraiya. *Anadolu'da Bektaşilik*. çev: Nasuh Barın, İstanbul: Simurg Yayınevi, 2003.

Günay, Hacı Mehmet. "Vakıf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42/475-479. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Kazıcı, Ziya. *İslâmî ve Sosyal Açısından Vakıflar*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1985.

Kazıcı, Ziya. *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*. İstanbul: Bilge Yayınları, 1. Basım, 2003.

Kütükoğlu, Mübahat S. *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 4. Basım, 2018.

Özgüdenli, Osman Gazi. "Vakfiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42/465-467. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Özlü, Zeynel. "Bektaşî Tekkelerinin Gelirlerine Dair Gözlemler" *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*", 69 (2014)/15-40.

Öztürk, Nazif. *Elmalılı M. Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar (Ahkâmı'l-Evkâf)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.

Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. C. III. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004.

Yedi yıldız, Bahaeddin, "Vakıf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42/479-486. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Yedi yıldız, Bahaeddin. *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003.

Yıldırım, Rıza. "Bektaşî-Alevi Gelenegine Göre Seyyid Ali Sultan", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*. 53/59-88. Ankara: 2010.

Yüksel, Hasan. "Vakfiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42/467-469. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Extended Abstract

Waqf (endowment) was a significant charitable institution in Islamic history and civilization, exerting a decisive influence on the social, economic, and cultural life of all Islamic countries from the mid-8th century to the late 19th century. In fact, the waqf institution and system existed in almost every part of the Islamic world. Furthermore, waqfs were established by all segments of society, both urban and rural, by all layers of rulers and the ruled, and by all faith groups, whether Muslim, Christian, or Jewish. Appearing as a highly functional institution, the waqf shouldered the burden of central governments for centuries thanks to its institutional structure and systematic operation. In light of this information, it can be said that, thanks to their ability to meet the needs of individuals, groups, and the state, and their legal framework, waqf institutions have had a long lifespan, transcending states and eras, despite changes in political structures and powers. During the Ottoman Empire's expansion through conquests, waqfs played a crucial role in the Islamization of newly conquered territories. Indeed, in the Ottoman Empire, one of the first actions taken immediately after the conquest of a region was undoubtedly its development and construction. In this context, the Muslim population settled in the conquered area, primarily the statesmen, who immediately established endowments for the development and construction of the region. In this context, the institution of endowments emerged as a multifaceted entity with significant influence on the economic and social structure of society and the state. It encompassed charitable works and the income to support them, such as the construction of roads and bridges, social welfare activities like building hospitals and assisting the poor, cultural works aimed at securing education and training, such as building madrasas and libraries, religious services such as building mosques and prayer houses, and other services. In the Ottoman Empire, the institution of endowments held a significant place, impacting almost every aspect of social and economic life. From their establishment and registration to their eventual disappearance or abolition, foundations have been subject to certain rules, regulations, and laws to ensure their efficiency and continuity. Thanks to these regulations, we know that some foundations have continued for centuries, and some have even survived to the present day. Indeed, foundations established both before and during the Ottoman Empire have existed for a long time. Hundreds of examples of this can be seen throughout the territories where the Ottoman Empire spread. In this context, ensuring the overall sustainability of any foundation fundamentally requires the efficient use of income-generating properties, known as "akar," which support the "hayrat" (charitable) services. The uninterrupted income-generating of assets such as inns, baths, shops, houses, plots of land, fields, farms, and mills, among other immovable properties, is crucial for the continuity and longevity of the foundation. If an asset that generates income for a foundation ceases to do so over time, it will cause disruptions in the charitable aspect of the foundation and eventually lead to its demise. Therefore, the income-generating assets that support the charitable work must continue to exist. However, it should be noted that the foundation assets constituting this income must be protected from physical dangers such as fire, flood, and earthquake, and their legal status must not be compromised, or if it is compromised, a new one must be established, revived, or created. On the other hand, another factor ensuring the longevity of foundations is the foundation deeds, which contain certain rules, regulations, and legal provisions and serve as their regulations or bylaws. The nature, binding nature, and effectiveness of the law governing foundation deeds in ensuring continuity should be evaluated as a whole. Because the nature of the law specified in the endowment deeds of the Ottoman State affects the future of all endowments established for all segments of society.

Within the framework of the above explanation, it is possible to determine the legal foundations and endowment culture of the endowments established by those belonging to the "Tarikat-i Bektaşiyye" from the documents. The first type of document that comes to mind in this regard is the endowment deeds. Because it is possible to access all the information about those endowments through the legal and content analysis of the endowment deeds as a whole. In this context, by referencing the Endowment Deed Registers in the General Directorate of Foundations' Endowment Archive, the endowment deeds that are "of Bektashi origin," that is, those identified as belonging to the "Tarikat-i Bektaşiyye," can provide us with some information when examined comparatively in terms of their legal bindingness and content. In this context, it can be said that in Bektashi-origin foundations, while the legal aspects adhere to the common form found in all foundation deeds, the culture of endowment also differs.